

Prof. dr Aleksandar B. IVANOVIĆ*
dr Nikola TERZIĆ*

OSIGURANJE KVALITETA FORENZIČKIH VJEŠTAČENJA U CRNOJ GORI I NJIHOVA KOMPITABILNOST SA EVROPSKIM STANDARDIMA

Sažetak

Opšte je poznata uloga i mjesto forenzičkih nauka u pravosuđu, a koje predstavlja treći stub institucionalnog okvira Evropske Unije. U ovom radu će se prezentovati pravni akti Evropske Unije koji se odnose na regulisanje poslova forenzike u državama Evropske Unije, njihovu uniformnost, izjednačnost i primjenjivost u svim državama članicama. Dalje, biće prezentovano na kojem je nivou Crna Gora u dijelu usklađenosti poslova forenzike sa pravnim aktima Evropske Unije. Najznačajniji reprezent forenzike u Crnoj Gori je Forenzički centar Uprave policije, kao institucija koja ispunjava sve zahtjevne standarde Evropske Unije iz ove oblasti. Institucionalna povezanost Forenzičkog centra Crne Gore sa pravnim sistemom Evropske Unije, se ostvaruje posredstvom ENFSI-a (Evropska mreža forenzičkih naučnih institucija). ENFSI je strukovno udruženje forenzičkih institucija država Evrope, koje je od strane Evropske Unije zaduženo za razvoj forenzike u država članicama i državama kandidatima za prijem u Evropsku Uniju. U radu će biti prezentovan i projekat ENFSI-a, EFSA 2 (Evropski forenzički naučni prostor) kojim se planira realizacija postavljenih ciljeva iz oblasti obavljanja forenzičkih poslova u Evropi do 2030. godine. Realizacijom pomenutih ciljeva, teži se izjednačavanju, uniformnosti i standardizaciji poslova forenzike u svim državama Evrope (članicama Evropske Unije i drugim državama, čije su forenzičke institucije članovi ENFSI-a).

Ključne riječi: *forenzičke nauke, Evropska mreža forenzičkih naučnih laboratorija, Evropski forenzički naučni prostor*

* Savjetnik u Upravi policije Crne Gore.

* Savjetnik u Upravi policije Crne Gore.

I Uvod

Proces usklađivanja zakonodavstva Crne Gore sa zakonodavstvom zemalja Evropske Unije, predstavlja jedan od preduslova za njenu integraciju u zajednicu koja predstavlja najnapredniji slobodni protok ljudi, roba, kapitala, ideja i nauke na području od preko pet stotina miliona ljudi. Jedan od veoma važnih segmenata u procesu usklađivanja zakonodavstva Crne Gore, kao države koja imaju jasnu tendenciju pristupanja Evropskoj uniji, je i usklađivanje zakonske regulative u oblasti forenzičkih ispitivanja, odnosno vještačenja. U postupcima i preduzetim mjerama koje preduzima Evropska unija sa ciljem definisanja krivičnih djela i prihvatljivosti dokaza kod njihovih rasyjetljavanja, metode za njihovo ispitivanje i vještačenje moraju biti usklađene, usaglašene i standardizovane!

Svako društvo koje teži vladavini prava i demokratiji, kao jedan od osnovnih temelja ima nezavisno, samostalno, objektivno i stručno krivično pravosuđe, čiji je zadatak da garantuje nepristrasno, efikasno i efektivno utvrđivanje odgovornosti za izvršeno krivično djelo, na osnovu koje se izriče odgovarajuća sankcija. Da bi javnost imala povjerenje u pravosudni sistem i procedure, krivični postupak je prilično formalizovan i sastoji se od niza radnji sa ciljem objektivnog utvrđivanja i sagledavanja činjenica, koje će sa najvećim mogućim stepenom vjerovatnoće i tačnosti dovesti do pravno valjanog zaključka - dokaza i na njima zasnovanoj sudskoj presudi. Savremeno pravosuđe najviše i uglavnom počiva i zasniva se na forenzičkim naukama i dokazima kojima pothranjuju bezbjednosni i pravosudni aparat.

Usklađenost, usaglašenost i standardizacija poslova forenzike u državama Evropske unije započela je iz praktičnih razloga. Naime, prekogranični kriminalitet i terorizam, prisilili su evropske države na intenzivnu i operativnu pravosudnu saradnju. Ta saradnja između ostalog podrazumijeva i operativnu forenzičku saradnju, koja se najviše i uglavnom sagleda u međudržavnoj razmjeni forenzičkih podataka, kao što su prvenstveno DNK profili, zatim otisci prstiju i ostali forenzički biometrijski i drugi podaci.

Tako se došlo do jedne česte i primjenjive situacije, a to je da se forenzički podaci dobijeni u jednoj državi, koriste kao dokaz u policiji i na sudu druge države. Da bi ta međudržavna razmjena forenzičkih podataka, koji su najčešće i ključni za dokazivanje pojedinih krivičnih djela međudržavog i prekograničnog kriminala, bila efikasna, operativna i učinkovita, neophodno

je da se u svih državama Evropske unije, a poželjno bi bilo i ostalim državama Evrope (a to iz razloga što kriminalci ne poznaju granice) uvede jedan isti forenzički standard! U tom pravcu su nadležni organi Evropske unije reagovali na način da je Savjet Evropske unije, 23.06.2008. godine, donio Odluku 208/615/JHA „Pojačavanje prekogranične saradnje, posebno u borbi protiv terorizma i prekograničnog kriminala“. Ova Odluka je između ostalog obezbijedila da države Evropske unije efikasnije započnu razmjenu forenzičkih baza podataka i identifikaciju izvršilaca osumnjičenih za krivična djela terorizma i međudržavnog kriminaliteta. Da bi pomenuta Odluka Savjeta Evropske unije bila pouzdana, operativno prihvatljiva i zakonski normirana, ukazala se potreba da se ista modifikuje. To je izvršeno na način da je Savjet Evropske unije, 30.11.2009. godine, donio Odluku 2009/905/JHA, koja se odnosi na akreditaciju forenzičkih institucija u državama Evropske unije. Ova Odluka je usmjerena u pravcu obezbjeđivanja pouzdanosti, kompatibilnosti i upotrebljivosti forenzičkih podataka (za sada DNK profila i otisaka prstiju), iz jedne državu u drugu.

Da bi obezbijedili cilj zacrtan Odlukom Savjeta EU 2009/905/JHA, ista obavezuje da sve države članice EU moraju imati makar jednu forenzičku instituciju akreditovanu po međunarodnom standardu kvaliteta ISO/IEC 17025. Član 5 pomenute Odluke Savjeta EU imperativno ukazuje da se u cilju priznavanja forenzičkih ispitivanja, analiziranja, istraživanja i vještačenja, svaka država članica mora pridržavati strogih uslova koje iziskuje standard kvaliteta ISO/IEC 17025, koji je definisan kao standard kvaliteta za rad u forenzičkim laboratorijama.

U cilju razvoja forenzičkih nauka i kontrole rada forenzike u državama Evrope, Evropska unija je ovlastila naučno-stručno udruženje ENFSI (European Network of Forensic Science Institutes – Evropska mreža forenzičkih naučnih institucija).²⁸²

ENFSI je osnovan 1995. godine kao udruženje sa ciljem razvoja, izjednačavanja i standardizovanja poslova forenzike u država članicama EU i drugim državama Evrope koje ispunjavaju visoke standarde za članstvo u ovoj referentnoj i respektabilnoj organizaciji. Članice ENFSI su 73. forenzičke institucije iz 39 država Evrope, sa primarnim ciljem obezbjeđenja

²⁸² European Network of Forensic Science Institutes ENFSI Vision of the European forensic science area 2030 (Evropska mreža forenzičkih naučnih institucija, Evropski forenzički naučni prostor 2030), <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/11/Vision-of-the-European-Forensic-Science-Area-2030.pdf>, pristup 01.X 2024.godine.

kvaliteta, razvoja i standardizacije forenzičkih nauka i procesa u cijeloj Evropi. Glavni cilj i misija ENFSI udruženja je da obezbjeđuje najveći nivo kvaliteta forenzičkih laboratorija, svojih članica, ali iznad svega da garantuje jednakost i uniformnost u radu svih svojih članica! Pomenutu jednakost i uniformnost u radu svih svojih članica (73 forenzičke laboratorije u Evropi), ENFSI obezbjeđuje uvođenjem i primjenom međunarodnog standarda ISO 17025.

Kod stručnjaka-eksperata iz oblasti forenzike i forenzičkih nauka, već odavno nema nikakve dileme: profesionalizacija poslova forenzike znači standardizaciju i akreditaciju. Standardizacija poslova forenzike u pojedinim državama podrazumijeva jasno definisanje standarda koji se tiču svih djelova forenzičkog rada i postupanja.

Akreditacijom i potvrdom o akreditaciji dokazuje se kompetentnost za obavljanje određenih ispitivanja (u ovom slučaju forenzičkih analiza) u skladu sa svim zahtjevima određene norme (ISO/IEC 17025). Osim toga, proces akreditacije garantuje da se u akreditovanoj forenzičkoj laboratoriji, svi poslovi vezani za forenzičke analize, ispitivanja i vještačenja, obavljaju na isti način kao i u svim ostalim akreditovanim forenzičkim laboratorijama u Evropi. Na taj način se postiže usklađenost, izjednačenost i uniformnost poslova forenzike u državama Evropske unije, ali i državama koje su kandidati za članstvo u Evropskoj uniji i čije su forenzičke laboratorije punopravni članovi ENFSI udruženja²⁸³.

Evropska komisija je 2009. godine, ENFSI-u dodijelila monopolski status za oblast forenzičkih nauka u Evropi²⁸⁴. Time je Evropska komisija odredila ENFSI kao jedinog reprezentativnog predstavnika koji će uspostavljati komunikaciju i kontrolu u oblasti forenzike u državama članicama Evropske unije. Međutim, kako članstvo u ENFSI imaju i forenzičke laboratorije iz država koje nisu članice Evropske unije (a

²⁸³ ENFSI je 2010. godine, donio obavezujuću odluku za sve svoje članice (forenzičke laboratorije) da se do kraja 2014. godine, moraju akreditovati po međunarodnom standardu ISO 17025. Neispunjavanje pomenute odluke ENFSI-a, značilo je isključenje neakreditovane laboratorije i udruženja. Obavezujuću odluku ENFSI-a u cilju akreditacije forenzičkih laboratorija, do 2014. godine, nisu ispunile laboratorije iz Portugala, Poljske, Bosne i Hercegovine i iste su izgubile članstvo u ovom respektabilnom i referentnom udruženju. Kasnijih godina, pomenute forenzičke laboratorije su ispunile zahtjevne uslove standarda ISO 17025 i naknadno se akreditovala i povratila članstvo u ENFSI.

²⁸⁴Direct grants-„Monopoly programmes (direktni grant za monopolski program)”, <https://enfsi.eu/projects/monopoly-programmes-mp/>, pristup 02.X 2024.godine.

ispunjavaju sve zahtjevne uslove jednako kao i laboratorije iz država Unije), ova odluka Evropske komisije pruža velike benefite pomenutim laboratorijama. To se najviše i uglavnom odnosi na forenzičke standarde koji su izjednačeni u forenzičkim laboratorijama država članica Evropske unije i državama koje to nisu, ali su punopravni članovi ENFSI udruženja. To znači da se u državama koje imaju forenzičke laboratorije (kao što je između ostalog i Forenzički centar Crne Gore), koje su punopravne članice ENFSI udruženja, a nisu članovi Evropske unije, forenzička analiziranja, ispitivanja i vještačenja se obavljaju na isti način kao i u državama Unije i njihovi rezultati se priznaju u svim državama članicama ENFSI udruženja, odnosno u svim državama Evropske unije. Pomenuta konstatacija je od velike važnosti za građane država članica Evropske unije, a koji borave u državama koje nisu njihovi članovi. Ukoliko bi pomenuti građani država Unije, bili iz raznoraznih razloga, procesuisani za neko krivično djelo u državi koja nije član Unije, a u kojoj borave, izjednačeni forenzički standardi im garantuju jednak i pouzdan pravosudni postupak u dijelu izvođenja činjenica na osnovu materijalnih dokaza, kao u bilo kojoj državi Unije. Dakle, Evropska unija je posredstvom ENFSI udruženja u svim svojim državama i državama koje imaju puopravno članstvo u ENFSI²⁸⁵ obezbijedila da se u pravosuđu prilikom izvođenja dokaznog postupka koristi i primijenjuje jedan, jedinstveni forenzički standard!

II Forenzika u Crnoj Gori i njena uloga i mjesto u Evropskoj uniji

Crna Gora nije član Evropske unije, ali je država Evrope i najozbiljniji kandidat da postane njena 28. članica! Kroz svoju istoriju, Crna Gora je uvijek težila saradnji sa naprednim i savremenim državama i imala tendencije postizanja evropskih standarda u svim vidovima društvenog života, a naročito u oblasti prava i pravde. Oduvijek je kod naroda u Crnoj Gori, bila prisutna ideja za potrebom humanizacije i demokratizacije međuljudskih i društvenih odnosa, pa tako i u oblasti forenzičkih nauka, nalazimo podatke iz daleke 1850. godine o obavljanju sudskomedicinskog (forenzičkog) vještačenja u Crnoj Gori²⁸⁶. Naime, u memoarima Rada Turova Plamenca nalazi se zapis o

²⁸⁵ Evropske Države koje nemaju forenzičke laboratorije članice ENFSI su Bjelorusija, Albanija, Island, Luksemburg, Andora, Lihtenštajn i Vatikan (poslednje četiri navedene države nemaju svoje forenzičke institucije).

²⁸⁶ I. Milović, „Slučaj sudsko medicinskog veštačenja eshumacijom u Crnoj Gori u prvoj polovini 19. veka u Crnoj Gori”, *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*, 130 (2002) 1-2.

prvom sudskomedicinskom (forenzičkom) vještačenju u Crnoj Gori (1850. godine!).

„...Vještačenje je prema nalogu Senata i uz prisustvo sudija obavio Jovo Iličković iz Gornjih Brčela u Crmnici, poznati narodni ljekar-vidar i ratni hirurg. Senat pozove Jova Iličkovića i pita ga: *Od koje je strane ubiven poginuli? Iličković nađe da je pogonuli ubiven u glavu ozada jer je zrnoboljina ozada uska, a sprijeda je zrnoboljina široka, te je na prednju stranu olovo izašlo!*

Dakle u opisanom događaju, postojali su svi bitni činiooci forenzičkog vještačenja: Senat je odredio sudije koje su prisustvovali eshumaciji kostiju ubijenog, a Jovo Iličković je odlukom Senata faktički imenovan za sudskog vještaka (I. Milović 2002).

Dalje, 1860. godine, na suđenju Todoru Kadiću za ubistvo Knjaza Danila Petrovića u Kotoru u optužnici je stajalo i sledeće, a odnosi se na izvođenje dokaznog postupka:

„Okrivljen je radi potajnog umorstva njegovog veličanstva Knjaza Crne Gore Danila Petrovića Njegoša, večeri 12. avgusta u sedam sati i četrdeset pet minuta, godine 1860, putem eksplozije kubure na kapsul...Okrivljeni je bio saslušan iste večeri svestrano i na temelju provedenih izvoda tokom postupka proistekli su na njegovu štetu sledeći dokazi i povodi: ... f) što se na njemu našla pašnjača (što se u narodu zove čemer) koja služi da se u njoj drže puške, pa odnoseći sa puškama noseći sa 14 zametaka i nekoliko kapsula, sa opaskom da su i jedno i drugo tačno saodgovarali pušci. Branilac Todora Kadića, Nikola D. Đovani uložio je žalbu protiv presude i u njoj između ostalog naveo, a tiče se izvođenja dokaza vezanih za predmetno vatreno oružje: ...To što su pronađene kapsule potpuno saodgovarale kuburi, što bi se htjelo pripisati da je vlasništvo Kadića, ne može se pripisati drugome, nego prostome slučaju jer na svijetu ima na hiljade pušaka jednog te istog oblika i mjere kao što je ona te se pripisuje Kadiću.“²⁸⁷

Koliko god nam u današnjem vremenu, posle više od vijek ipo, gore pomenuti primjeri izgledaju daleko iza nas, staro, drevno, ljudske i pravne vrijednosti sadržane u radu i djelima stare Crne Gore, daju nam temelj, ali i veliku obavezu u pravcu savremenog razvoja institucija u Crnoj Gori, pa tako i u oblasti forenzike kao jedne od važnih segmenata pravosuđa jedne države.

²⁸⁷ A. Ivanović (2002), *Kriminalističko hemijska vještačenja tragova vatrene oružja*, MUP Crne Gore. Podgorica 2002.

Što se tiče Crnogorske tradicije, a vezano za pravno uvažavanje uloge sudskih vještaka od značaja je pomenuti i dio u Opštem imovinskom zakoniku za Knjaževinu Crnu Goru iz 1888. godine, gdje je u članu 571. određeno da „Kada radi ocjene štete treba vještina stručnih ljudi, sud će prije nego što odluči saslušati njihovo mišljenje“²⁸⁸. Dalje, nije na odmet pomenuti dio iz Zakona o sudskom postupku u krivičnim djelima Knjaževine Crne Gore od 20.02.1910. godine, a koji se odnosi, između ostalog i na vještake: „...iako se u krivičnim sporovima nijesu naplaćivale nikakve sudske takse, osuđeni je plaćao sve troškove i dangube svjedocima, vještacima, sudskim tumačima itd.“

Nastavljajući u kontinuitetu svoju slavnu tradiciju, gdje vidimo da je Crna Gora uvijek težila dostizanju vrijednosti savremenih država, a naročito u oblasti prava i pravde, ubrzo se nakon, na referendumu 21. maja 2006. godine, proglašenju nezavisnosti Crne Gore, započelo na izgradnji savremenog Forenzičkog centra u Danilovgradu. Impozantni objekat Forenzičkog centra, sa pratećim savremenim forenzičkim laboratorijama je zvanično počeo sa radom 2008. godine. Od važnosti je pomenuti da je Forenzički centar Crne Gore, pravni naslednik Centra za kriminalističku tehniku Ministarstva unutrašnjih poslova, koji ima tradiciju još od 1954. godine, kada je u organizaciji tadašnjeg Sekretarijata unutrašnjih poslova Crne Gore, izvršena nabavka prvog komparativnog mikroskopa na kojem su obavljena balistička vještačenja²⁸⁹. Ubrzo nakon formiranja savremenih i sofisticiranih tehnika i tehnologija za sve vrste forenzičkih vještačenja (izuzetak su sudskomedicinska i ekonomsko finansijska vještačenja), Forenzički centar Crne Gore je 2009. godine, kao tada jedina forenzička institucija država iz regiona (tek nekoliko godina nakon Crne Gore u ENFSI udruženje su primljene forenzičke institucije iz Bosne i Hercegovine i Sjeverne Makedonije, Srbija je u ENFSI primljena istovremeno kada i Crna Gora, dok Albanija još uvijek nema forenzičku instituciju članicu ENFSI) primljen u punopravno članstvo ENFSI udruženja²⁹⁰.

²⁸⁸ R. Vukotić (2001). Otvaranje skupa. Nauka u službi pravosuđa. Udruženje sudskih vještaka Crne Gore. Budva 2001.

²⁸⁹ Što se tiče forenzike, Crna Gora već u EU: Nauka rješava i najteže zločine, <https://www.cdm.me/hronika/sto-se-tice-forenzike-crna-gora-vec-u-eu-nauka-rjesava-i-najteze-zlocine/>, pristup 03.X 2024.godine.

²⁹⁰ Members (popis forenzičkih laboratorija članica ENFSI), <https://enfsi.eu/about-enfsi/members/>, pristup 03.X 2024.godine.

Ispunjavajući u kontinuitetu, zahtjevne standarde Evropske unije, koji se odnose na primjenu forenzičkih nauka u pravosuđu, Forenzički centar Crne Gore je 2014. godine, akreditovan po međunarodnom standardu ISO 17025 i time ispunio uslove ENFSI udruženja za dalje članstvo u ovom respektabilnom i referentnom evropskom udruženju. Put do forenzičke akreditacije bio je dugotrajan i veoma zahtjevan. Proces akreditacije Forenzičkog centra Crne Gore realizovao se putem projekta EMFA-2 (Evropsko mentorstvo za forenzičku akreditaciju), koji je organizovala i finansirala Evropska unija, posredstvom ENFSI udruženja²⁹¹. Projekat EMFA-2 je podrazumijevao uparivanje forenzičkih laboratorija i to na sledeći način: jedna laboratorija koja je akreditovana je mentorska laboratorija drugoj laboratoriji koja se nalazi u procesu akreditacije. Kao mentorska forenzička laboratorija, Forenzičkom centru Crne Gore sa ciljem njegovog akreditovanja po standardu ISO 17025, u projektu EMFA 2, bio je estonijski forenzički institut iz Talina²⁹². Radi se o jednoj respektabilnoj forenzičkoj instituciji koja je forenzičke laboratorije policije, ministarstva pravde i ministarstva zdravstva objedinila u jedan jedinstveni forenzički institut koji svoje forenzičke analize, ispitivanja i vještačenja obavlja u objektu koji ima devet spratova (od toga dva su ispod zemlje i služe za obavljanje sudskomedicinskih vještačenja i obdukcija). Projekat ENFA 2 se odvijao u vremenskom periodu od 2011.-2013. godine, a isti je obuhvatao jedanaest, radnih studijskih posjeta u Forenzičkom centru u Danilovgradu i Forenzičkom institutu u Talinu. Nakon pomenutih aktivnosti uslijedila je ocjenjivačka posjeta predstavnika Akreditacionog tijela Crne Gore²⁹³ (kao ovlaštene nacionalne institucije za dodjelu akreditacije) i ocjenjivača-eksperata iz inostranstva. Završetkom kompletnog, zahtjevnog procesa akreditacionog ocjenjivanja, Forenzički centar Crne Gore je krajem 2014. godine, dobio sertifikat o akreditaciji po međunarodnom standardu ISO 17025. Na taj način je Crna Gora dobila forenzičku instituciju čiji su nalazi kompitabilni i priznati sa nalazima dobijenim u forenzičkim laboratorijama u državama članicama Evropske unije!

²⁹¹ Finalised projects (završeni projekti ENFSI), <https://enfsi.eu/projects/finalised-projects/>, pristup 04.X 2024.godine.

²⁹² Eesti kohtuekspertiiisi instituut (Estonksi forenzički institute), <https://www.ekei.ee/et>, pristup 04.X 2024.godine.

²⁹³ Akreditaciono tijelo Crne Gore, <https://www.akreditacija.me/>, pristup 04.X 2024.godine.

III Projekat Evropske unije EFSA 2030

U cilju daljeg poboljšavanja povezivanja forenzičkih laboratorija u Evropi, posredstvom ENFSI udruženja, Evropska Unija je započela realizaciju projekta EFSA 2030²⁹⁴ (Evropski forenzički naučni prostor). Uspostavljanje jedinstvenog forenzičkog prostora je najveći napredak Evropske unije iz oblasti forenzičkih nauka. Ovaj projekat je važan, a možemo reći i ključni korak u cilju jačanja saradnje između pravosudnih i policijskih tijela u državama Evrope koje imaju forenzičke laboratorije članice ENFSI udruženja. Projekat ima ambiciju da unifikuje i standardizuje sav forenzički rad i ulogu forenzičkih nauka u državama Evropske unije i državama čije su forenzičke laboratorije članice ENFSI (među njima je i Crna Gora), odnosno da forenzičko postupanje od rada na licu mjesta krivičnog djela, pa sve do odbrane nalaza i mišljenja forenzičara na sudu, bude pouzdano, transparentno, nepristrasno i robusno (ponovljivo).

Navedeni projekat vizije Evropskog forenzičkog naučnog prostora do 2030. godine, striktno se odnosi na tri stuba.

Prvi stub nosi naziv „U susret sa budućnošću” i sastoji se od 5 cjelina:

1. Biometrija - omogućava individualizaciju i autentifikaciju osobe na osnovu skupa prepoznatljivih i provjerljivih podataka, a koji su jedinstveni i karakteristični samo za tu osobu. Glavni problem sa kojim se susrijeće moderna forenzika jeste uzimanje samo jednog biometrijskog uzorka, koji često zna da bude lošeg kvaliteta i da pruži nepotpune i neprecizne podatke i identifikaciju. Stoga se smatra da je prilikom uzimanja podataka i njihove razmjene i pretrage u nacionalnim i EU bazama, uvijek korisnije i pouzdanije kombinovanje više prikupljenih vrsta podataka o licu (makar tri: DNK, otisak prsta i biometrija lica). Prilikom primjene biometrije u forenzičkim naukama otvara se niz pitanja vezanih za razmjenu i učešće biometrije u identifikaciji počilaca krivičnih djela i rasvjetljenju istih. U tim pitanjima dva su temeljna: zaštita biometrijskih podataka i etičke dileme. Opšte je poznato da se prenos i razmjena biometrijskih podataka vrše elektronskim putem, a svakodnevno smo svjedoci

²⁹⁴Vision of the European Forensic Science Area 2030 (Vizija Evropskog forenzičkog prostora 2030), <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/11/Vision-of-the-European-Forensic-Science-Area-2030.pdf>, pristup 04.X 2024.godine.

ranjivosti, kompromitacije, neovlašćenog korišćenja i zloupotrebe elektronskih podataka putem interneta, društvenih mreža i sl. Ovaj segment projekta radiće na razvoju kriptozastite biometrijskih podataka, koji je od važnosti za pouzdanost i sigurnost čuvanja i upotrebe ovih podataka. Drugi segment primjene biometrije u forenzičkim naukama je etičke prirode. Po nama, najvažniji aspekt rada forenzike je zaštita ljudskih prava i sloboda. Samo uzimanje, pothranjivanje i razmjena biometrijskih podataka može biti u suprotnosti sa pravima privatnosti, tačnije sa pravom za zaštitu podataka o ličnosti. Ovim projektom ENFSI će se baviti i primjenom etičkih načela i standarda kod biometrijskih metoda koje služe za identifikaciju i otkrivanje počinitelaca raznoraznih krivičnih djela.

2. Primjena vještačke inteligencije (AI, Artificial Intelligence) u forenzičkim naukama. Ovaj dio projekta baviće se nastojanjima da se simulira ljudsko kognitivno razmišljanje i donošenje odluka u forenzici. Nakon dugodecenijskog rada u forenzičkim naukama mišljenja smo da bi primjena vještačke inteligencije u forenzici trebala da ide u pravcu smanjenja subjektiviteta ljudskog mišljenja i postupanja. Na ovaj način primjenom AI u forenzičkim naukama isključuju se etičke dileme koje bi svaki forenzičar imao kod teških krivičnih djela. Kvalitet više primjene vještačke inteligencije u forenzici je odsustvo bilo kakve ljudske greške ili njeno svođenje na minimum.
3. Novi instrumenti i procedure za istraživanje lica mjesta. Primjenom savremenih tehnika i tehnologija dolazimo do izmještanja forenzičkog procesa iz laboratorije na lice mjesta. Ovim projektom ENFSI će raditi na razvoju metoda koje će već na licu mjesta moći da vrše analize i daju odgovore na krucijalna pitanja koja se traže uviđajem: kako se desilo djelo, kretanje i ponašanje izvršioca i žrtve i na kraju identifikacija počinioca.
4. Utvrđivanju bioloških i hemijskih dokaza uz pomoć nove metode i analize „omics”. Ovdje se radi o identifikaciji velikih molekula kao što su proteini ili metaboliti pomoću kojih možemo dobiti informacije o ljudima, njihovim aktivnostima i okolini. ENFSI je ovim projektom obuhvatio sve segmente savremene tehnike i tehnologije koje mogu

pomoći u primarnom cilju, a to je rasvjetljavanje krivičnog djela i identifikacija njihovih počinitelja.

5. Primjena novih tehnologija i novih naučnih i tehničkih saznanja kao što su nano nauka i nano tehnologija u forenzici. Riječ je o tehnologijama istraživanja i aplikativnog razvoja i upotrebe struktura na nivou atoma, molekula i makromolekula veličine milijarditog dijela metra, od koje se očekuje da dovede do nove tehnološke revolucije i pomjeranja granica nauke i sveobuhvatne promjene u industriji, medicini, energetici, pa i u forenzici.

Drugi stub odnosi se na jačanje uticaja forenzičkih rezultata. U okviru ovog stuba predmetnog projekta koji se odnosi na jačanje, primjenu i značaj forenzičkih rezultata, tri su cjeline:

1. Pravilno tumačenje rezultata rada forenzičara. To se odnosi na razumijevanje rezultata ispitivanja gdje može doći do kontaminacije, promjene i/ili izmjene dokaznog materijala. Ključni aspekt razumijevanja rezultata forenzičkih analiziranja, ispitivanja i vještačenja je taj da se sudije, tužiocima, advokati i ostale uključene profesije u kriminalističkim istragama podstiču na razumijevanje prenosa i postojanosti forenzičkih tragova.

2. Razmjena forenzičkih podataka između forenzičkih institucija ali i između država i različitih pravnih sistema, gdje je potrebno postići unificiranost u proceduri razmjene kako bi se uspostavili jedinstveni standardi. Projekat koji se obrađuje u ovom radu podrazumijeva da se prvo sagledaju sve razlike u metodama prikupljanja forenzičkih podataka i formiranje forenzičkih baza podataka. ENFSI će u budućnosti posebnu pažnju fokusirati na usklađivanju formata u forenzičkim bazama podataka i kreiraće i ponudiće odgovarajuće alate za razmjenu referentnih podataka.

3. Podizanje svijesti i nivoa znanja istražnih organa u oblasti nezakonitih migracija, trgovine ljudima i krijumčarenja. U ovom veoma važnom aspektu koji može dovesti do izmjene demografske i svake druge slike Evrope, kriju se izazovi koji mogu da ugroze ne samo nacionalnu bezbjednost pojedinih država nego i bezbjednosti cjelokupne Evrope.

Treći stub naslovljen je kao „Dokazivanje pouzdanosti forenzičkih rezultata” i sastoji se iz tri cjeline:

1. Razumijevanje stepena greške u subjektivnim analizama i prilikom prezentovanja rezultata neforenzičarima (sudijama, advokatima, tužiocima i ostalim korisnicima forenzičkih analiza). Ovim projektom ENFSI će podržati

izradu studija koje se odnose na to koliko su korišćene forenzičke metode pouzdane i robusne (ponovljive), a sve u cilju poboljšavanja forenzičke naučne prakse.

2. Razumijevanje načina kojima ljudski faktor utiče na odluke svih nivoa forenzičkog istražnog procesa, od lica mjesta krivičnog djela do glavnog pretresa na sudu. Od velike je važnosti smanjiti ljudski uticaj na rezultate forenzičkih ispitivanja. Na taj način možemo izbjeći eventualnu i moguću korupciju, pristasnost, afinitete ili animozitete forenzičara, tj. bilo koji negativni uticaj na forenzičke rezultate koji su u najvećem broju slučajeva presudni za kriminalističku istragu i pravosudni postupak i presuđivanje. ENFSI će ovim projektom realizovati i podržavati studije u ovom veoma širokom području.

3. Treći segment ovog stuba odnosi se na obezbjeđivanje kvaliteta i kompetencija forenzičkih rezultata koji moraju biti isti unificirani i standardizovani u cijeloj Evropi (države EU i ostale države čije su forenzičke laboratorije članice ENFSI). Standardizaciju i uniformnost forenzičkih analiza, ispitivanja i vještačenja u Evropi, ENFSI obezbjeđuje putem standarda kvaliteta ISO 17025. Pomenuti standard odnosi se na rad forenzičkih laboratorija. Forenzički rad na licu mjesta krivičnog djela se unificira posredstvom norme ISO 17020. Projektom EFSA 2030 ENFSI će sprovesti projekte sa ciljem uvođenja pomenutog standarda u svim laboratorijama članica ENFSI.

IV Zaključak

Razvoj forenzike i forenzičkih nauka u Crnoj Gori i usklađenost pomenutih poslova sa pravnom legislativom Evropske unije, nije stvar nečije volje nego je to neophodna nužnost. Crna Gora je dio Evrope (i na najboljem je putu da postane 28. članica Evropske unije) i trudi se da u svim svojim institucijama uvodi i primjenjuje Evropske standarde. Tako i u slučaju forenzike i forenzičkih nauka koji predstavljaju veoma važan (ako ne i najvažniji) segment pravosuđa, radi na standardizaciji, uniformnosti i izjednačavanju poslova forenzika sa svima normama koje Evropska unija, posredstvom ENFSI udruženja sprovodi i kontroliše u državama članicama Unije i članicama ENFSI udruženja. Samo članstvo Forenzičkog centra Crne Gore u ENFSI, akreditacija po međunarodnom standardu ISO 17025, čiji se zahtjevni uslovi kontrolišu i obnavljaju svake godine, predstavlja garanciju da se forenzička analiziranja, ispitivanja i vještačenja u Crnoj Gori, obavljaju

po standardima Evropske unije i da nalazi dobijeni u Forenzičkom centru Crne Gore, mogu biti upotrijebljeni u slučajevima prekograničnog kriminala, korupcije i terorizma u svim državama Evrope. Nastavljajući u kontinuitetu prihvatanje savremenih forenzičkih postulata, Crna Gora se posredstvom svog Forenzičkog centra aktivno uključuje u rad projekta EFSA 2030, čiji je cilj uspostavljanje jedinstvenog forenzičkog prostora u državama Evrope. U vezi svega navedenog u ovom radu, možemo izvesti zaključak da je što se tiče forenzike i forenzičkih nauka, Crna Gora već u Evropskoj uniji!

Aleksandar B. IVANOVIĆ, PhD*

Nikola TERZIĆ, PhD*

QUALITY ASSURANCE OF FORENSIC EXPERTISE IN MONTENEGRO AND THEIR COMPATIBILITY WITH EUROPEAN STANDARDS

Summary

The role and place of forensic sciences in the judiciary, which represents the third pillar of the institutional framework of the European Union, is generally known. This paper will present the legal acts of the European Union that relate to the regulation of forensic work in the countries of the European Union, their uniformity, equality and applicability in all member states. Next, it will be presented at what level Montenegro is in terms of compliance of forensics with the legal acts of the European Union. The most significant representative of forensics in Montenegro is the Forensic Center of the Police Administration, as an institution that meets all the demanding standards of the European Union in this area. The institutional connection of the Forensic Center of Montenegro with the legal system of the European Union is achieved through ENFSI (European Network of Forensic Scientific Institutions). ENFSI is a professional association of forensic institutions of European countries, which is charged by the European Union with the development of forensics in member states and candidate states for admission to the European Union. The paper will also present the project of ENFSI, EFSA 2 (European Forensic Science Area), which plans to realize the set goals in the field of performing forensic work in Europe by 2030. By realizing the aforementioned goals, we strive for equalization, uniformity and standardization of forensic work in all European countries (members of the European Union and other countries whose forensic institutions are members of ENFSI).

Keywords: *forensic sciences, European network of forensic science laboratories, European forensic science area*

* Advisor in the Police Administration of Montenegro.

* Advisor in the Police Administration of Montenegro.

Literatura

A. Ivanović, *Kriminalističko hemijska vještačenja tragova vatrenog oružja*, MUP Crne Gore, Podgorica, 2002.

Akreditaciono tijelo Crne Gore, <https://www.akreditacija.me/>, pristup 04.X 2024.godine.

Council Framework Decision 2009/905/JHA of 30 November 2009 on the accreditation of forensic service providers performing laboratory activities (Official Journal of the European Union of 2009, L322/14) [hereinafter: the Framework Decision].

De Kinder, J., Pirée, H., „The future of the forensic science providers – time to re-think our structures?”, *Forensic Sci. Int.*, 2020, 316. Article 110471, [10.1016/j.forsciint.2020.110471](https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2020.110471)

Delgado, Y., Price, B., Speaker, P., Stoiloff, S., „Forensic intelligence: data analytics as the bridge between forensic science and investigation” *Forensic Sci. Int.: Synergy*, 3, 2021, Article 100162, [10.1016/j.fsisyn.2021.100162](https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2021.100162) pristup 3. X 2024.

Direct grants-„Monopoly programmes (direktni grant za monopolski program)”, <https://enfsi.eu/projects/monopoly-programmes-mp/>, pristup 02. X 2024.godine.

Dow, D., „The future of crime labs and forensic science”, *Houst. Law Rev.*, 57 (3), 2020, pp. 467-474 <https://houstonlawreview.org/article/12187-introduction-the-future-of-crime-labs-and-forensic-science>, pristup 3. X 2024.

Dzierżanowska, J., „Accreditation of Forensic Laboratories”, *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, vol. XVI, 2023, no. 2, 2023, pp. 41-53 <https://doi.org/10.32084/tkp.6355>

Eesti kohtuekspertiisi instituut, <https://www.ekei.ee/et>, pristup 04. X 2024.godine.

European Network of Forensic Science Institutes ENFSI Vision of the European forensic science area 2030 <https://enfsi.eu/wp->

[content/uploads/2021/11/Vision-of-the-European-Forensic-Science-Area-2030.pdf](#) , pristup 01.X 2024.godine

Finalised projects, <https://enfsi.eu/projects/finalised-projects/>, pristup 04.X 2024.godine.

Gamette, M., „Improving forensic science integration: a Director's perspective”, *Forensic Sci. Int.: Synergy*, 2 ,2020, pp. 183-186, [10.1016/j.fsisyn.2020.05.005](https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2020.05.005)

I. Milović, „Slučaj sudsko medicinskog veštačenja eshumacijom u Crnoj Gori u prvoj polovini 19 veka u Crnoj Gori”, *Srpski arhiv za celokupno lekarstvo*. 130 (2002) 1-2.

Ivanovic, Aleksander B., “Akredytacja jako jeden z czynników gwarantujących jakość pracy laboratoriów kryminalistycznych.” *Problemy Kryminalistyki*, 2019, 304:15-23

Kovacs, G., Nogel, Monika, „The Accreditation of Forensic Laboratories as Component of Realizing the European Forensic Science 2020 Concept”, *European Police Science and Research Bulletin*, ISSUE 10 SUMMER, 2014.

McAndrew, W., Speakre, P., Houck, M., „Interpol Review of Forensic Management”, *Forensic Sciences International: Synergy*, Volume 6, 2023.100301.

Members, <https://enfsi.eu/about-enfsi/members/>, pristup 03.X 2024.godine.

Nogel, M., Kovacs, G., Czebe, A., Padar, Z., „A work in progress - accreditation of forensic DNA laboratories as a part of the „European Forensic Science Area 2020 (EFSA 2020)” concept”, *Forensic Science International: Genetic Supplement Series*, [Volume 7, Issue 1](#), December 2019, Pages 836-837.

R. Vukotić, Otvaranje skupa. Nauka u službi pravosuđa (ur. Dragana Čukić), Udruženje sudskih vještaka Crne Gore, Budva, 2001.

Rakočević, V., Ivanović, A., Maver, D., „Forenzična akreditacija v Evropskih država”, *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 68(3), 2017, 298-307.

Ross, A., Neuteboom, W., „Implementation of quality management from a historical perspective: the forensic science odyssey” *Aust. J. Forensic Sci.*, 53 (3) ,2021, pp. 359-371, [10.1080/00450618.2019.1704058](https://doi.org/10.1080/00450618.2019.1704058)

Rybicki, Paweł ,“Nowe idee na polu standaryzacji – czy akredytacja laboratoriów kryminalistycznych powinna być obowiązkowa?” *Problemy Kryminalistyki*, 2009, 265:5-18.

Što se tiče forenzike, Crna Gora već u EU: Nauka rješava i najteže zločine, <https://www.cdm.me/hronika/sto-se-tice-forenzike-crna-gora-vec-u-eu-nauka-rjesava-i-najteze-zlocine/>, pristup 03.X 2024.godine.

Vision of the European Forensic Science Area 2030, <https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2021/11/Vision-of-the-European-Forensic-Science-Area-2030.pdf>, pristup 04.X 2024.godine.